

**ANNA KIEPAS-KOKOT
ELŻBIETA DUSZA-ZWOLIŃSKA**

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie

**WYKORZYSTYWANIE POTENCJAŁU
PRZYRODNICZEGO GMIN SZCZECIŃSKIEGO
OBSZARU METROPOLITALNEGO (SOM)
W STRATEGIACH ROZWOJU**

Abstract: Use of the Natural Potential of the Communes of Szczecin Metropolitan Area (SOM) in Development Strategies. The work assessed the diversity of the natural potential in communes of Szczecin Metropolitan Area with particular emphasis on the areas of natural and valuable nature, protected area, forests and green areas. Established links between natural resources of municipalities and their valorisation using the SWOT analysis method (included in development strategies) and planned development goals. The basic method of use of the natural potential of the municipality are: to improve the quality of life of residents and tourism development. The impact of the natural potential on the quality of life is noticed primarily by urban centres, where a large share of green areas is noticed. The commune with a dominant share of protected areas (include Natura 2000) draws attention to the development of tourism based on natural potential. This is particularly evident in the communities that are characterized by a favourable location in relation to watercourses and reservoirs (freshwater and marine). However, in the socio-economic development, the natural potential is used in both these directions: to improve the quality of life and the development of tourism. In local strategic documents, it can be noticed that the transport system based on bicycle, pedestrian and water routes related to the natural potential can be effectively used in building cooperation between the central and other municipalities associated in Szczecin Metropolitan Area.

Keywords: Natural potential, quality of life, regional development, regional policy, Szczecin Metropolitan Area, tourism.

Wprowadzenie

Potencjał przyrodniczy tworzy układ powiązanych ze sobą elementów biotycznych i abiotycznych na określonym obszarze, który może bazować zarówno na ist-

niejących obszarowych formach ochrony przyrody, jak i intencjonalnie stworzonym układzie zorganizowanych form zieleni [Cook 2002]. Relacje między tymi składowymi potencjału przyrodniczego zależą przede wszystkim od stopnia zurbanizowania i uprzemysłowienia obszaru. Potencjał przyrodniczy obszaru to nie tylko poszczególne tereny zieleni, obiekty przyrodnicze, aleje i grupy drzew, lecz spójny i ciągły system jednostki terytorialnej, współdziałający z systemem przyrodniczym otoczenia [Wagner *et al.* 2013, Groffman *et al.* 2016]. Potencjał przyrodniczy miast stanowi strukturę uporządkowaną w pewien układ organizacyjny, zazwyczaj nawiązujący do kompozycji urbanistycznej miasta [Bożętka 2008]. Granice administracyjne w nienaturalny sposób ograniczają ten potencjał, ponieważ specyfiką struktur przyrodniczych jest ich ciągłość, która ma duże znaczenie dla zwiększenia ich efektywności, odporności na zagrożenia oraz ze względów organizacyjnych [Szulczewska, Kaliszczuk 2005; Jim 1989; Müller-Perband 1979]. Dostrzeżenie potrzeb zachowania ciągłości i spójności potencjału przyrodniczego w dużych jednostkach przestrzennych np. obszarach metropolitalnych daje szansę na lepsze jego wykorzystanie nie tylko w celach zachowania i ochrony tego potencjału, ale również, a może przede wszystkim w jego wykorzystywaniu na potrzeby zrównoważonego rozwoju społeczno-gospodarczego.

Rozwijające się obszary zurbanizowane podlegają silnym przekształceniom pod wpływem działalności człowieka, a przekształcenia te dotyczą przede wszystkim ich potencjału przyrodniczego [Hestmark 2000; Dyderski *et al.* 2017], zarówno naturalnego, seminaturalnego, jak i urządzonych terenów zieleni. Jednak mimo presji tereny te wciąż są jednym z fundamentalnych składników przestrzeni, nawet silnie zurbanizowanych miast [Włodarczyk 2007; Beatley 2000; Jim 1989]. Gminy i miasta rozwijają się w określonym kontekście uwarunkowań przyrodniczych swojego otoczenia, które ma zasadniczy wpływ na kształt i funkcjonowanie ich systemu przyrodniczego. W miarę postępującego rozwoju i jednocześnie rosnącej świadomości potrzeby zrównoważonego rozwoju, przyroda staje się coraz bardziej docenianym i pożądanym elementem przestrzeni współczesnych miast i gmin [Jim 2013; Chojeczka 2014]. Staje się także podstawowym uwarunkowaniem do kształtowania wysokiej jakości życia i rozwoju turystyki.

Celem pracy było ustalenie, czy potencjał przyrodniczy gmin stowarzyszonych w Szczecińskim Obszarze Metropolitalnym (SOM), charakteryzujący się ciągłością przestrzenną i dużą niezależnością od wyznaczonych granic administracyjnych jest wykorzystywany w rozwoju tych jednostek (jeśli tak, to w jaki sposób), ze szczególnym uwzględnieniem rozwoju współpracy w ramach aglomeracji. Realizację postawianego celu oparto na weryfikacji następującej hipotezy badawczej: potencjał przyrodniczy gmin stowarzyszonych w SOM jest wykorzystywany nie tylko do kształtowania wysokiej jakości życia mieszkańców i rozwoju turystyki, ale także do budowania współpracy między ośrodkiem centralnym i pozostałymi gminami.

Potencjał przyrodniczy gmin zrzeszonych w SOM oceniono na podstawie wybranych wskaźników, tj. udziału obszarów przyrodniczo cennych objętych ochroną

w obszarze gminy (%), powierzchni lasów gminnych (ha) oraz powierzchni terenów zieleni urządzonej (m²/os.). W analizie posłużono się danymi statystycznymi dostępnymi w bazie danych lokalnych (BDL). W ocenie potencjału przyrodniczego wykorzystano informacje zawarte w strategiach rozwoju poszczególnych gmin, głównie opracowanych w nich analizach SWOT. Kierunki wykorzystania potencjału przyrodniczego SOM ustalono na podstawie sformułowanych wizji rozwojowych gmin i celów niższego szczebla (strategicznych i operacyjnych) zawartych w strategiach rozwoju. Badaniem objęto te gminy należące do SOM, które posiadały aktualne strategie rozwoju. Dysponując danymi charakteryzującymi potencjał przyrodniczy, jego ocenę (samoocenę) oraz kierunki jego wykorzystania badano powiązania między nimi. Podjęto próbę ustalenia, czy wśród kierunków wykorzystania potencjału przyrodniczego dostrzega się możliwość budowania więzi z ośrodkiem centralnym SOM oraz z innymi gminami.

1. Charakterystyka Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego (SOM)

Szczeciński Obszar Metropolitalny zajmuje powierzchnię 2795 km² (12% powierzchni województwa zachodniopomorskiego), którą zamieszkuje blisko 700 tys. mieszkańców (40% mieszkańców regionu). Poza znaczącym potencjałem ludnościowym SOM wyróżnia potencjał gospodarczy, który tworzą podmioty gospodarcze w udziale blisko połowy całej ich liczby w regionie (45,8%).

SOM składa się z ośrodka centralnego – miasta wojewódzkiego Szczecina i powiązanego z nim funkcjonalnie najbliższego otoczenia, w skład którego wchodzi gminy: Dobra (Szczecińska), Goleniów, Gryfino, Kobylanka, Kołbaskowo, Nowe Warpno, Stepnica, Police, Stare Czarnowo, Stargard, a także miasto Stargard i miasto Świnoujście.

Osobliwością SOM jest unikalne w skali kraju położenie nadgraniczne i usytuowanie w strefie oddziaływania większych zagranicznych metropolii, szczególnie niemieckiej metropolii stołecznej Berlina oraz transgranicznego szwedzko-duńskiego Regionu Oresund wraz z Kopenhagą, odgrywającego rolę metropolii bałtyckiej.

Jak wskazano w *Strategii Rozwoju Szczecińskiego Obszaru Metropolitalnego 2020* jego podstawową ideą rozwoju powinna być integracja oparta na jego zróżnicowanych potencjalach. W sformułowanej wizji rozwoju SOM zwrócono uwagę na to, że *procesowi rozwoju społeczno-gospodarczego SOM musi towarzyszyć wysoki poziom życia mieszkańców, w przyjaznej przestrzeni, wykorzystującej atrakcyjne walory środowiska przyrodniczego, z dostępem do wysokiej jakości usług publicznych. Proces rozwoju SOM będzie wymagać zwiększenia roli miast SOM w generowaniu wzrostu gospodarczego i tworzeniu miejsc pracy, zgodnie z wagą i rolą miast w systemie współczesnej gospodarki. W powiązaniu z silnymi miastami rozwijać się będą obszary wiejskie, aktywniej wykorzystujące swoje potencjały środowiskowe i antropogeniczne oraz kapitał ludzki.*

2. Zróżnicowanie zasobów przyrodniczych SOM

W SOM potencjał przyrodniczy jest silnie zróżnicowany ilościowo i jakościowo. Przestrzeń gmin stowarzyszonych w SOM różni m.in. powierzchnia obszarów chronionych, lasów i terenów zieleni urządzonej (tab. 1). Dla jakości życia mieszkańców największe znaczenie mają tereny zieleni urządzonej, w skład których wchodzi parki spacerowo-wypoczynkowe, zieleńce, zieleń uliczna, które charakteryzuje często wysoka atrakcyjność i dostępność przestrzenna wynikająca z ich rozproszenia w strukturze przestrzennej obszarów zamieszkania. Wysycenie przestrzeni gmin stowarzyszonych w SOM terenami zieleni urządzonej jest bardzo zróżnicowane: od zaledwie 4 m² powierzchni przypadającej na 1 mieszkańca w gminie Stargard do blisko i ponad 100 m² w Świnoujściu, Szczecinie i Nowym Warpnie. Jeszcze silniejsze międzygminne zróżnicowanie potencjału przyrodniczego można stwierdzić na przykładzie najrozleglejszej formy obszarów chronionych, jakimi są obszary Natura 2000, obejmujące

Tabela 1

Wybrane wskaźniki potencjału przyrodniczego gmin stowarzyszonych w SOM

Miasto	Udział powierzchni obszarów chronionych w powierzchni całkowitej (%)		Powierzchnia lasów gminnych (ha)	Powierzchnia terenów zieleni urządzonej (m ² /os.)
	łącznie dla form ochrony bez obszarów Natura 2000	Natura 2000		
Miasta				
Szczecin	5,71	38	2 591,00	100,23
Świnoujście	15,47	91	77,00	96,54
Stargard	0,48	47	1,50	48,70
Gminy				
Dobra	3,07	35	9,30	26,07
Goleniów	1,76	31	41,00	69,11
Gryfino	9,41	27	9,00	42,93
Kobylanka	4,00	6	14,00	34,30
Kolbaskowo	12,03	26	-	10,93
Police	2,25	61	-	11,02
Stare Czarnowo	56,41	77	0,50	26,97
Stargard	0,01	1	3,95	3,42
Nowe Warpno	0,18	99	1,20	135,82
Stepnica	5,33	93	-	50,48

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL.

przede wszystkim tereny leśne, wodne i nadwodne. Wysycenie terenów gmin tą formą ochrony przyrody mieści się w przedziale od kilku do blisko 100% powierzchni tych jednostek terytorialnych. Obszary przyrodniczo cenne objęte ochroną, takie jak parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe i obszary Natura 2000 stanowią doskonały potencjał rozwoju gospodarczego w formie usług turystycznych, przy czym mogą być również postrzegane jako bariera rozwojowa pozostałych sektorów gospodarki.

Bardzo rozległy Szczecin (300,55 km²) stanowiący ośrodek centralny SOM, należy do największych miast w Polsce. W strukturze przestrzennej dominują kompleksy przyrodnicze (tereny zieleni, lasy, ogrody działkowe, wody), które odgrywają istotną rolę w obrazie miasta, wzbogacając walory krajobrazowe jego zróżnicowanego układu topograficznego. Ważną rolę w środowisku przyrodniczym odgrywają miejskie tereny leśne w statusie lasów ochronnych, łączące się ze zwartymi kompleksami lasów poza granicami miasta. Szczecin charakteryzuje bardzo duża dostępność terenów zieleni urządzonej (ponad 100 m²/os.). Wysoki potencjał przyrodniczy Szczecina i jego efektywne wykorzystywanie może być wzorcem i źródłem wzrostu nie tylko samego Szczecina, ale także innych gmin stowarzyszonych w SOM.

3. Ocena potencjału przyrodniczego SOM w strategiach rozwoju

W *Strategii Rozwoju Szczecina do 2025 r. (SRS 2025)* walory przyrodnicze miasta zaliczono do najcenniejszych potencjałów endogenicznych miasta. W mocnych stronach analizy SWOT wymieniono zasoby zieleni i wód powierzchniowych oraz obszary o wysokiej wartości przyrodniczej objęte prawną ochroną przyrody. Jak wskazano w *SRS 2025 znaczna ilość obszarów przyrodniczo-cennych stanowi o konkurencyjności potencjału wewnętrznego Szczecina, ale także rodzi specyficzne problemy (w tym konflikty pomiędzy rozwojem funkcji gospodarczej i turystycznej a funkcją ochronną)*. Wskazany dylemat rozwojowy z potencjałem przyrodniczym w tle trafnie obrazuje trudność w jego efektywnym wykorzystaniu z jednoczesną potrzebą jego zachowania i ochrony. Wysokie aspiracje rozwoju gospodarczego ośrodka centralnego SOM, jakim jest Szczecin mogą pozostawać w konflikcie z ideą zachowania i ochrony przyrody. Działania zachowawcze i ochronne na rzecz lokalnej przyrody mogą jednak równoważyć koszty tego rozwoju zaspokajając mieszkańcom potrzebę wysokiej jakości życia w mieście, dla której kluczowe są atrakcyjność i dostępność urządzonych terenów zieleni i obszarów chronionych.

Wysoko potencjał przyrodniczy oceniono także w *Strategii Rozwoju Miasta Świnoujście 2014-2020 (SRM Świnoujście)* wskazując na powiązanie walorów przyrodniczych i wyjątkowych zabytków. Warunki naturalne Świnoujścia zdaniem autorów *SRM Świnoujście* pozwoliły na zachowanie rzadkich i chronionych gatunków roślin stanowią-

cych środowisko dla chronionych gatunków fauny, a w szczególności ptaków. Za ważny element środowiska przyrodniczego uznano urządzoną zieleń miejską, w której skład wchodzi: Park Zdrojowy, promenada nadmorska, będące pod ochroną konserwatora zabytków, park przy ul. Chopina, cmentarz komunalny, obiekty sportowe w rejonie amfiteatru i ogrody działkowe. Na terenie miasta znajduje się 25 pomników przyrody. Zbiorowiska cennej roślinności chronionej występują w obrębie wydmy szarej i białej.

W *Strategii rozwoju społeczno-gospodarczego Miasta Stargard Szczeciński do roku 2020 (SRM Stargard)* do mocnych stron miasta zaliczono wartościowe zasoby środowiska przyrodniczego, takie jak szeroka dolina Iny z wartościowymi zespołami roślinnymi, cenne zbiorowiska zieleni o charakterze parkowym, korzystny element wody w przestrzeni miasta, dobry stan zachowania parków miejskich oraz cenne krajobrazowo sąsiedztwo terenów otwartych. Zasoby te jednak charakteryzują słabości ograniczające potencjał rozwojowy i są to m.in. bardzo mała lesistość miasta i jego najbliższego otoczenia, brak dużych kompleksów leśnych, osłabienie funkcji ekologicznych doliny Iny czy brak zagospodarowania turystycznego terenów przy brzegu rzeki Iny. Pozytywnie wyróżniającymi się cechami potencjału przyrodniczego miasta są również duże obszary terenów zielonych na terenie miasta (planty, parki), stanowiące przestrzenie rekreacji i wypoczynku oraz wydzielone i zorganizowane obszary turystyki kwalifikowanej. W aspekcie ciągłości, która sprzyjałaby rozwojowi lokalnemu opartemu na współpracy z sąsiednimi jednostkami dostrzeżono brak dogodnych powiązań przestrzeni miejskiej z terenami otwartymi i słabe wykorzystanie rzeki Iny w istniejącej strukturze szlaków wodnych Zachodniego Pomorza, a jak wyraźnie wskazano, *na poziom atrakcyjności turystycznej Stargardu wpływa przede wszystkim jego okolica*. Odpowiadając na to ograniczenie autorzy *SRM Stargard* postulują skoncentrowanie działań na budowie sieci ścieżek rowerowych łączących obszary rekreacji i wypoczynku w mieście i tereny turystyczne wokół Stargardu. Jako szansę na podniesienie atrakcyjności miasta dostrzegają promocję walorów przyrodniczych, krajobrazowych i turystycznych otoczenia miasta wspólnie z Gminą Stargard i Gminą Kobylanka.

W *Strategii Rozwoju Gminy Gryfino do 2030 r. (SRG Gryfino)* do kluczowych mocnych stron gminy zaliczono wysokie walory środowiska i krajobrazu, wynikające głównie z uwarunkowań przyrodniczych i położenia (m.in. Dolina Odry), umożliwiające rozwój turystyki opartej na aktywności oraz stanowiące potencjał do rozwoju konkurencyjnego rolnictwa (dobre warunki klimatyczno-glebowe). Jednocześnie w słabych stronach gminy dostrzeżono niską jakość przestrzeni publicznych oraz słabo rozwiniętą infrastrukturę turystyczną, ograniczającą możliwość korzystania z oferty turystycznej i rekreacyjnej gminy oraz stanowiącą barierę w rozwoju gospodarczym opartym na zagospodarowaniu wolnego czasu.

W *Strategii Rozwoju Gminy Kobylanka na lata 2013-2022 (SRG Kobylanka)* wskazuje się na mocne strony gminy wynikające ze specyfiki położenia wokół północnej części jeziora Miedwie oraz pomiędzy dolinami rzeki Płoni i Iny, jak również w strefie kompleksów leśnych Puszczy Goleniowskiej i Puszczy Bukowej, co czyni

gminę atrakcyjną pod względem turystycznym oraz stanowi potencjał rozwoju turystyki wodnej i sportów wodnych. W *SRG Kobylanka* uznano, że występujące walory przyrodnicze sprzyjają rozwojowi turystyki na terenie gminy, która jest dziedziną wschodzącej perspektywy gospodarczej gminy. Jednocześnie dokument wskazuje na niewykorzystany potencjał rozwojowy i niezaspokojone potrzeby w odniesieniu do istniejącej infrastruktury turystycznej, w tym przez niewłaściwe oznakowanie ścieżek rowerowych, szlaków konnych i pieszych oraz niewykorzystany potencjał kajakowy rzeki Płoni, a także niedostateczną promocję turystyczną gminy.

W *Strategii Rozwoju Gminy Police do 2020 r. (SRG Police)* gmina w swoich mocnych stronach dostrzega walory przyrodnicze zarówno w kontekście ich zachowania, jak i rozwoju na ich bazie usług turystycznych. Jak wskazano w *SRG zasoby środowiska naturalnego gminy Police stanowią szczególną wartość. Dbalność o stan środowiska naturalnego, rewitalizacja i zachowanie walorów przyrodniczych sprzyjać będzie bezpieczeństwu ekologicznemu i rozwojowi usług turystycznych oraz jakości życia przyszłych pokoleń.*

Gmina Stare Czarnowo, w *Strategii Rozwoju opracowanej na lata 2016-2025 (SRG Stare Czarnowo)* uznaje za swoje mocne strony wielkość i wartość przyrodniczą zasobów wodnych, obszary cenne przyrodniczo (obszary chronione, rezerваты, pomniki przyrody) oraz walory krajobrazowe. Dostrzega przy tym niedostateczne wyposażenie atrakcyjnych terenów w infrastrukturę turystyczną, kąpieliska, przystanie wodne i ścieżki rowerowe.

Strategia rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Stargard Szczeciński na lata 2007-2020 (SRG Stargard) w diagnozie obejmującej przestrzeń gminy dostrzega pozytywną wartość obszarów objętych ochroną o walorach turystyczno-krajobrazowych, w tym przyjeziornych i nadrzecznych. W analizie SWOT do mocnych stron gminy zaliczono cenne walory przyrodnicze i krajobrazowe, zwracając jednak uwagę na słabe wykorzystanie walorów turystycznych i krajobrazowych wynikające z braku wyznaczonych szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych, niewykorzystanego dostępu do jeziora Miedwie.

Zasoby przyrodnicze w *Strategii Rozwoju Gminy Stepnica do 2025 r. (SRG Stepnica)* zostały uznane za najsilniejszy atut gminy.

4. Kierunki wykorzystania potencjału przyrodniczego SOM w strategiach rozwoju

Wyjątkowo istotny potencjał przyrodniczy ośrodka centralnego SOM znalazł swoje wykorzystanie już jako element wizji rozwoju miasta w *SRS 2025: Szczecin – miasto o znacznych zasobach zieleni i wód, bezpieczne, przyjazne i atrakcyjne dla mieszkańców, inwestorów i turystów, oferujące bogatą ofertę kulturalną oraz wysoką jakość życia i wypoczynku.* Przyrodniczy kierunek rozwoju Szczecina uwzględniono w celu strategicz-

nym Szczecin – miasto wysokiej jakości życia i w dwóch przyporządkowanych mu celach operacyjnych: *Ochrona oraz wykorzystanie walorów przyrodniczych oraz Rewitalizacja i rozwój przestrzeni miejskiej*. Potencjał przyrodniczy miasta, zwłaszcza ten wodny i nadwodny, dostrzeżono także jako możliwy do wykorzystania w realizacji strategicznego celu dedykowanego rozwojowi gospodarstwu miasta: *Szczecin – miasto nowoczesnej, konkurencyjnej i innowacyjnej gospodarki*, w przyporządkowanym mu celu operacyjnym: *Zdynamizowanie rozwoju turystyki z wykorzystaniem zasobów przyrodniczych i dziedzictwa historyczno-kulturowego*. Z treści określonych celów rozwojowych wynika, że w centralnym ośrodku SOM potencjał przyrodniczy odgrywa rolę zarówno jako uwarunkowanie wysokiej jakości życia mieszkańców, jak również zasób służący do rozwoju gospodarczego w sektorze turystycznym. W tej drugiej roli sprzyjające uwarunkowania przyrodnicze wynikają z potencjału przyrodniczego miasta związanego z wodami jeziora Dąbie, Małe Dąbie, Odry, Regalicy i kanałów Międzyodrza.

Miasto Świnoujście kierunek wykorzystania własnego potencjału przyrodniczego wyraziło w celu strategicznym: *Rozszerzenie oferty turystycznej w oparciu o walory przyrodnicze, wartości historyczne i transgraniczność Miasta*, wskazując przy tym, że turystyka jest kluczową dziedziną gospodarki miasta o dużym potencjale rozwojowym. O jej rozwoju decydują walory naturalne (położenie geograficzne, w tym sąsiedztwo Niemiec, zróżnicowanie przyrodnicze, szeroka, piaszczysta plaża, różnorodność akwenów umożliwiającą uprawianie różnych form turystyki wodnej, walory uzdrowiskowe), dziedzictwo kulturowe w postaci dawnych obiektów militarnych, rozwijająca się oferta usług turystycznych i relatywnie dobrze rozwinięta infrastruktura turystyczna.

Zidentyfikowany silny potencjał przyrodniczy miasta Stargard planuje się w *SRM Stargard* wykorzystywać zarówno w kierunku poprawy jakości życia mieszkańców (*Przebudowa i rozbudowa infrastruktury terenów rekreacyjnych*), jak i turystyki (*Zagospodarowanie turystyczne rzeki Iny*). W aspekcie jakości życia *przewiduje się rewitalizację parków miejskich, budowę nowych parków, w tym budowę Parku Japońskiego i parku na osiedlu Pyrzyckim, budowę wewnątrzmijskich ścieżek rowerowych, doposażenie istniejących placów zabaw w nowe urządzenia, w tym dla dzieci niepełnosprawnych oraz budowę nowych placów, renowację i wstawienie nowych ławek w miejscach rekreacji i wypoczynku oraz budowę platform widokowych*. W rozwoju turystyki natomiast głównym przesłaniem jest *budowa infrastruktury służącej turystycznemu wykorzystaniu rzeki oraz możliwości organizowania imprez i spotkań w bliskim jej otoczeniu, w tym przystani kajakowych, stanowisk wodnych, miejsc biwakowych*. Co istotne, planowany rozwój społeczno-gospodarczy miasta warunkuje się *zachowaniem i ochroną wartości antropogenicznych (prawdopodobnie kulturowych) i przyrodniczych*.

Wśród najistotniejszych szans rozwojowych Gryfina w *SRG* zwrócono szczególną uwagę na powiązania i związki funkcjonalne gminy Gryfino z przestrzenią aglomeracji szczecińskiej, co wyrażono w wizji rozwojowej (*Gryfino 2030 to atrakcyjna przestrzeń do życia, w sposób funkcjonalny połączona z aglomeracją szczecińską*). W ustanowionym celu strategicznym: *Podniesienie jakości życia oraz zwiększenie atrak-*

cyjności osiedleńczej Gminy, zwrócono uwagę na potencjał przyrodniczy gminy służący rozwojowi turystyki i wymagający rozwoju infrastruktury turystycznej. O ponadlokalnym zamiarze wykorzystywania potencjału przyrodniczego w Gryfinie świadczy cel strategiczny: *Rozszerzenie współpracy w ramach aglomeracji szczecińskiej*, w ramach którego położono nacisk na spójny system komunikacji szlakami rowerowymi, pieszymi i wodnymi oraz poprawę dostępności terenów rekreacyjnych i turystycznych (komunikacja publiczna, infrastruktura drogowa, parkingowa, miejsca odpoczynku).

Wizja gminy Kobylanka wyrażona w SRG wskazuje na ambicję gminy stania się *dynamicznie rozwijającym się ośrodkiem turystycznym, oferującym doskonale warunki osadnicze dla mieszkańców obszaru metropolitalnego, promująca zdrowe i atrakcyjne życie*. W kierunku rozwoju atrakcyjności turystycznej gmina planuje: *wielofunkcyjne zagospodarowanie terenów nad jeziorem Miedwie dla realizacji funkcji turystycznej i rekreacyjnej (w tym budowę we współpracy z sąsiednimi gminami ścieżki pieszo-rowerowej wokół jeziora Miedwie); rozwój sieci szlaków turystycznych na terenie gmin; promocję produktu turystycznego Gmina Kobylanka – centrum sportów wodnych oraz rozwój infrastruktury noclegowej oraz gastronomicznej*. W obrębie kierunku rozwoju polegającym na podejmowaniu działań dla podniesienia jakości ochrony środowiska gmina planuje ochronę jej najcenniejszych przyrodniczo obszarów, w szczególności na terenie obszarów NATURA 2000 przez tworzenie spójnego systemu ochrony przyrody dostosowanego do bieżących wymagań prawa i warunków trwałej egzystencji ekosystemów, a także potrzeb związanych z turystyką i dydaktyką poprzez m.in. tworzenie nowych obszarów i obiektów prawnie chronionych.

Jednym z priorytetów rozwojowych gminy Police wyrażonym w SRG jest: *Zachowanie, ochrona i wykorzystanie walorów środowiska naturalnego*, a wśród przynależnych do niego celów wymieniono m.in.: *Rewitalizację i ochronę walorów przyrodniczych i krajobrazowych gminy oraz Zagospodarowanie terenów zielonych*. Wśród działań bazujących na walorach środowiska przyrodniczego wymienia się m.in. ochronę różnorodności biologicznej, objęcie cennych przyrodniczo obszarów formami ochrony przyrody, ochronę dziedzictwa przyrodniczego i racjonalne użytkowanie zasobów przyrody, ochronę i zrównoważony rozwój lasów we współpracy z Nadleśnictwem Trzebież oraz rewitalizację rzeki Łarpi. W zakresie zagospodarowania terenów zielonych planuje się rewitalizację i tworzenie terenów zieleni sprzyjających rozwojowi rekreacji i czynnemu wypoczynkowi na terenach gminy, kształtowanie i utrzymanie zieleni w gminie oraz wspieranie przedsięwzięć mających na celu powiększanie terenów zielonych, rozbudowę oznakowanych szlaków rowerowych, pieszych i ścieżek ekologicznych czy rewitalizację parków i zasobów zieleni w sołectwach. Gmina dostrzega rolę własnego potencjału przyrodniczego w trwałym rozwoju gospodarczym, poprzez rozwój turystyki, sportu i rekreacji, a w nim zwiększenie różnorodności usług turystycznych bazujących na walorach przyrodniczych, ofercie sportowej i kulturalnej oraz dziedzictwie historycznym.

W wizji rozwoju Gminy Stare Czarnowo wskazuje się na dbałość o środowisko naturalne, skuteczne wykorzystywanie walorów przyrodniczo-kulturowych w bu-

dowaniu konkurencyjnej oferty dla turystów i przedsiębiorców. Gmina dostrzega ograniczenia rozwoju z powodu różnorodnych form ochrony środowiska (przyrody), które jednak mają stanowić atut i podstawę do budowania ekologicznej marki gminy. W obszarze komfortu życia przyjęty cel strategiczny: *Rozwój infrastruktury technicznej służącej poprawie jakości życia mieszkańców*, wskazuje się na ustanowione na obszarze gminy różne formy ochrony przyrody, które należy zachować, ale jednocześnie zlikwidować dysproporcje pomiędzy jednostkami osadniczymi w zakresie dostępu do podstawowych mediów. Znacznie większe oczekiwania wobec potencjału przyrodniczego gmina formułuje w obszarze turystyki, gdzie za cel strategiczny przyjęła: *Stworzenie optymalnych warunków do rozwoju turystyki i rekreacji oraz aktywności gospodarczej w tym obszarze*. Obszarem aktywności w tej sferze są ciekawy wodne i tereny zielone. Gmina dostrzega korzyści z niezaprzeczalnych walorów środowiskowych i kulturowych oraz form ochrony prawnej przyrody, które jej zdaniem uniemożliwiają rozwój przemysłu i pretendują gminę Stare Czarnowo do ukierunkowania swojego rozwoju na turystykę, zwłaszcza wodną.

W sformułowanej wizji rozwoju w *SRG Stargard* nadano istotne znaczenie walorom naturalnym jako czynnikowi rozwoju turystyki (*Atrakcyjny turystycznie obszar, skutecznie wykorzystujący dla rozwoju gminy walory naturalne okolicznych jezior i rzek*). Dostrzeżono także rolę środowiska naturalnego w kształtowaniu jakości życia mieszkańców (*Idealne miejsce do zamieszkania w przyjaznym czystym środowisku naturalnym, gwarantujące wysoką jakość życia społeczności lokalnej*). W bardziej skonkretyzowanych celach rozwojowych wyrażono chęć sprzyjania wykorzystaniu istniejących walorów przyrodniczo-krajobrazowych na rzecz rozwoju turystyki przez zagospodarowanie turystyczne jezior i rzek oraz rozwój infrastruktury turystycznej, w tym głównie szlaków turystycznych i bazy noclegowej.

Planowany w *SRG Stepnica 2025* rozwój społeczno-gospodarczy gminy jest bardzo silnie powiązany z potencjałem przyrodniczym gminy, zdominowanym walorami Zalewu Szczecińskiego i jednocześnie wysokim wskaźnikiem wysycenia obszarami chronionymi Natura 2000 (93%, tab. 1). W sformułowanym gospodarczym celu strategicznym wyraźnie określono dostosowany do potencjału przyrodniczego rozwój turystyki (*Rozwój gminnej gospodarki opartej na turystyce*). Wykorzystaniu tego potencjału nadano wyraźny priorytet rozwoju turystyki, a wobec innych rodzajów działalności gospodarczej nakreślono oczekiwanie: *rodzaj działalności musi być przyjazny środowisku, czysty i harmonizujący z turystycznym charakterem gminy – np. branża IT*.

Podsumowanie

Potencjał przyrodniczy gmin stowarzyszonych w *SOM* jest silnie zróżnicowany. Zróżnicowanie to obejmuje zarówno obszary przyrodniczo cenne objęte ochroną i lasy, jak również tereny zieleni urządzonej. Przy czym tylko tę drugą formę – inten-

cyjonalnie tworzoną w strukturze przestrzennej miasta/gminy, można uznać za wynik ukierunkowanego interwencjonizmu na rzecz zwiększenia atrakcyjności i poprawy warunków życia mieszkańców. Natomiast obszary naturalne lub seminaturalne, w tym objęte ochroną, stanowią swoiste zewnętrzne uwarunkowanie postrzegane zarówno jako szansa, jak i bariera w rozwoju gospodarczym gmin.

Wszystkie objęte badaniem gminy dostrzegają swój potencjał przyrodniczy i wysoko oceniają jego siłę przyczyniającą się do rozwoju społeczno-gospodarczego. Tylko niektóre z nich wskazują na konieczność jego wykorzystywania ukierunkowaną na turystykę, jako reakcję na barierowość tego potencjału w rozwoju innych sektorów gospodarki. W strategii rozwoju ośrodka centralnego SOM wyraźnie wyartykułowano konflikt interesów między korzystaniem z potencjału przyrodniczego w celach gospodarczych i jego ochroną. Charakterystyczne dla ośrodków miejskich jest dostrzeganie wysokiej wartości potencjału urządzonych terenów zieleni, jako źródła kształtowania jakości życia mieszkańców. Nadanej wysokiej wartości tej części potencjału przyrodniczego odpowiada jego znaczny udział w przestrzeni miast. Z kolei praktycznie wszystkie gminy dostrzegają wyższą wartość posiadanego potencjału przyrodniczego od zdolności jego wykorzystywania w procesie rozwoju społeczno-gospodarczego. Jako niedoskonałości dokumentujące tę prawidłowość wskazują niedostateczne zagospodarowanie obszarów przyrodniczych i ich wyposażenia w infrastrukturę poprawiającą dostępność i zwiększającą ich atrakcyjność zarówno dla mieszkańców, jak i turystów. W ocenie potencjału przyrodniczego w niektórych gminach dostrzega się potrzebę wykorzystania jego specyficznej cechy, jaką jest ciągłość i niezależność od podziału administracyjnego w budowaniu sieci powiązań z innymi gminami, w tym z miastem centralnym. Sposobem na stworzenie takiej sieci powiązań i współpracy na bazie potencjału przyrodniczego jest tworzenie szlaków komunikacyjnych lądowych i wodnych sprzyjających ekologicznym formom transportu służącym rekreacji i szeroko pojętemu zagospodarowaniu czasu wolnego.

Potencjał przyrodniczy gmin stowarzyszonych w *SOM* jest wykorzystywany do kreowania wysokiej jakości życia mieszkańców oraz rozwoju turystyki. Oczekiwania wobec tego potencjału koncentrują się na jego zdolności do przyciągania nowych mieszkańców i turystów. Dla osiągnięcia tego celu niezbędne jest zarówno inwestowanie w tą część potencjału przyrodniczego, który stanowią urządzone tereny zieleni, jak i promowania obszarów chronionych jako miejsc atrakcyjnego wypoczynku. Wydaje się, że potencjał urządzonych terenów zieleni lepiej dostrzegają władze miast, co może być powiązane z silniejszym trendem depopulacyjnym w ośrodkach miejskich. Natomiast charakterystyczne dla gmin o mniejszym zaludnieniu jest dostrzeganie potencjału obszarów chronionych i lasów w kreowaniu produktów turystycznych. Cechą charakterystyczną potencjału przyrodniczego większości gmin stowarzyszonych w *SOM* jest powiązanie go z wodami powierzchniowymi, co staje się źródłem rozwoju turystyki wodnej i nadwodnej.

Literatura

- Beatley T., 2000, *Green Urbanism: Learning from European Cities*. Island Press, Washington, DC.
- Bożętka B. 2008, *Systemy zieleni miejskiej w Polsce – ewolucja i problemy kształtowania*. Problemy Ekol. Krajobrazu, t. 22: 49-63.
- Chojcecka A., 2014, *Znaczenie trenów zieleni w przestrzeni publicznej oraz ich wpływ na jakość życia miejskiego*. Rynek – Społeczeństwo – Kultura, 1: 48-55.
- Cook E., 2002, *Landscape Structure Indices for Assessing Urban Ecological Networks*. Landscape and Urban Planning, 58: 269-280.
- Dyderski M., Wrońska Pilarek D., Jagodziński A., 2017, *Ecological Lands for Conservation of Vascular Plant Diversity in the Urban Environment*. Urban Ecosyst 20: 639-650.
- Groffman P. M., Cadenasso M. L., Cavender-Bares J., Childers D. L., Grimm N. B., Morgan Grove J., Hobbie S. E., Hutyra L. R., Darrel Jenerette G., Mcphearson T., 2016, *Moving Towards a New Urban Systems Science*. Ecosystems, 20: 38-43.
- Hestmark G., 2000, *Temptations of the Tree*. Nature 408: 911.
- Jim C. Y., 1989, *The Distribution and Configuration of Tree Cover in Urban Hong Kong*. Geojournal 18: 175-188.
- Jim C. Y., 2013, *Sustainable Urban Greening Strategies for Compact Cities in Developing and Developed Economies*. Urban Ecosystem, 16: 741-761.
- Müller-Perband E., 1979, *The Modern Town Park in Germany*, [w:] *Nature in Cities*, I. C. Laurie (red.). John Wiley and Sons, New York, NY: 297-326.
- Szulczewska B., Kaliszuk E., 2005, *Koncepcja systemu przyrodniczego miasta: geneza, ewolucja i znaczenie praktyczne*. Teka Komisji Arch., Urbanistyki i Studiów Krajobrazowych, PAN Lublin: 7-24.
- Wagner I., Krauze K., Zalewski M., 2013, *Błękitne aspekty zielonej infrastruktury*, [w:] *Zrównoważony Rozwój – Zastosowania*, nr 4, „Przyroda w mieście – Rozwiązania”, T. Bergier, J. Kronenberg, P. Lisicki (red.). Fundacja Sędzimir: 145-155.
- Włodarczyk D., 2007, *Sustainable Rainwater Management and Green open Space*. *Green Structure in Development of the Sustainable City*. Copyright: The Baltic University Press: 44-51.